

# Artur Chojnacki

---

## Dwie wersje "Rocznika miechowskiego" oraz jego nieznana kontynuacja (w świetle analizy "Miechovii" Samuela Nakielskiego)

---

Hereditas Monasteriorum 1, 57-71

---

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach  
dozwolonego użytku.

Dwie wersje *Rocznika miechowskiego*  
oraz jego nieznaną kontynuację  
(w świetle analizy *Miechovii* Samuela Nakielskiego)

*Rocznik miechowski* – powstanie, losy, wydania

*Rocznik miechowski*, jedyny znany nam utwór dziejopisarski poświęcony polskim bożogrobcom powstały przed *Miechowią* Samuela Nakielskiego, w znanej nam dziś wersji zaczęto spisywać w klasztorze bożogrobców w Miechowie na przełomie XIV i XV w.<sup>1</sup> Zasadnicza jego część skoncentrowana jest na wydarzeniach związanych z działalnością miechowitów między końcem XIV w. a latami 30. XV stulecia, przy czym zdecydowana większość zapisek dotyczy funkcjonowania klasztoru (zarządzanie uposażeniem, prace budowlane, wybór współbraci na placówki zależne, wchodzące w skład kongregacji miechowskiej, itp.). Jak zauważyła Zofia Kozłowska-Budkowa, zapiski *Rocznika miechowskiego* z końca XIV w. i trzech pierwszych dziesięcioleci XV w. powstawały w miarę na bieżąco, współcześnie do opisywanych wydarzeń. Dzięki jej badaniom wiemy także, że około 1402 r. przed zapełnioną już częściowo kartę dodano nową, czystą, którą od razu wypełniono zapiskami obejmującymi wydarzenia z lat 947–1388<sup>2</sup>. Większość z nich siłą rzeczy dotyczy spraw niezwiązanych bezpośrednio z dziejami miechowitów (np. chrzest Mieszka I, męczeństwo św. Wojciecha, zabójstwo arcybiskupa Tomasza Becketta, „czarna śmierć” w Europie itp.). *Rocznik miechowski* zamyka opis wydarzeń z 1434 r., pod którym, inną już ręką, dopisano niedokończoną notę o skandalu wywołanym przez Mikołaja Liszowskiego, prepozyta miechowskiego w latach 1459–1469.

Trzy karty, na których spisano *Rocznik miechowski*, każda o rozmiarze 25,5 na 34,2 cm, zostały jeszcze w XV w.<sup>3</sup> zszyte w jeden kodeks z jakimiś niezidentyfikowanymi legendami o świętych oraz kazaniami Peregryna z Opola o świętych Pańskich<sup>4</sup>. Kodeks liczył 180 kart;

1 Z. BUDKOWA, *Rocznik miechowski*, „Studia Źródłoznawcze”, 5, 1960, s. 121–122.

2 *Ibidem*.

3 O czym świadczył napisany „ręką z XV wieku” roboczy spis treści na pierwszej stronie tego kodeksu, J. KORZENIOWSKI, *Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu i innych bibliotek petersburskich. Sprawozdanie z podróży naukowych odbytych w 1891–1892 i w 1907 r.* (Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce, 11), Kraków 1910, s. 3.

4 *Ibidem*, s. 2–3; J. Łoś, W. SEMKOWICZ, *Kazania t.zw. Świętokrzyskie*, Kraków 1934, s. 16–17.

tekst *Rocznika miechowskiego* znalazł się na kartach 136–138. Po kasacie w 1819 r. klasztoru w Miechowie trafił on do Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, a po upadku powstania listopadowego wywieziony został wraz z nią do Petersburga, gdzie włączono go do Cesarskiej Biblioteki Publicznej pod sygnaturą Lat. F. 1 vol. 51<sup>5</sup>. Tu korzystali z niego badacze niemieccy<sup>6</sup> i polscy<sup>7</sup>, w efekcie czego znajdujący się w nim *Rocznik miechowski* został odkryty i wydany drukiem. Po traktacie ryskim z 1921 r. kodeks ten wrócił do Polski i trafił do Biblioteki Narodowej w Warszawie. W 1944 r., zaraz po upadku powstania warszawskiego, Niemcy spalili go wraz z tysiącami innych rękopisów. Na szczęście zachowały się wykonane w okresie międzywojennym na szklanych kliszach fotografie trzech kart zawierających rocznik. Na ich podstawie Zofia Kozłowska-Budkowa przygotowała jego kolejną, już trzecią, edycję<sup>8</sup>.

### Problem dwóch wersji *Rocznika miechowskiego* w historiografii

W latach 60. XIX w. po raz pierwszy sformułowano tezę, że *Rocznik miechowski* z kodeksu petersburskiego nie był jedyną wersją tego zabytku. Wówczas to Wilhelm Arndt i Richard Röpell, jego wydawcy w serii *Monumenta Germaniae Historica*, stwierdzili, że w *Miechovii* Samuela Nakielskiego<sup>9</sup> znajdują się fragmenty *Rocznika miechowskiego* zapożyczone z jakiejś starej rękopiśmiennej księgi klasztornej („*ex codice vetusto conventuali manuscripto*”), której nie powinno się utożsamiać z kodeksem z Petersburga<sup>10</sup>. Zwrócili bowiem uwagę, że cytowane przez Nakielskiego fragmenty *Rocznika* różnią się od tych, które znali z rękopisu petersburskiego.

Zawartość wzmiankowanego przez Nakielskiego „*codicis manuscripti*” frapowała również Augusta Bielowskiego, który – niezależnie od wspomnianych badaczy niemieckich – wydał *Rocznik miechowski* w serii *Monumenta Poloniae Historica*. Zwracając uwagę na różnice

5 J. KORZENIOWSKI, *Zapiski*, s. 2.

6 *Annales Mechovienses*, Hg. W. ARNDT, R. RÖPELL, [w:] *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores XIX*, Hannoverae 1866, s. 666–677 (wydanie s. 668–677); *Annales Mechovienses*, Hg. v. W. ARNDT, R. RÖPELL, [w:] *Annales Poloniae*, Hg. *iidem* (*Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum*, 11), Hannoverae 1866, s. 93–115 (wydanie s. 95–115).

7 *Rocznik miechowski*, wyd. A. BIEŁOWSKI, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. 2, Lwów 1872, s. 880–896 (wydanie s. 882–896).

8 Z. BUDKOWA, *Rocznik miechowski*, s. 119–135 (wydanie s. 123–135).

9 S. NAKIELSKI, *Miechovia sive promptuarium antiquitatum monasterii Miechoviensis*, Cracoviae 1634[–?]. Trudno stwierdzić, kiedy dokładnie zakończono wydawanie tego dzieła. Dwie jego pierwsze części (narracja do połowy XVI w., czyli do wprowadzenia tzw. komendy nad prepozyturą w Miechowie) funkcjonowały już na rynku czytelnictwem na początku lat 40. XVII w., o czym świadczy odręczny wpis Piotra Mucharskiego, który otrzymał egzemplarz tej książki od jej autora w styczniu 1641 r. (egzemplarz w posiadaniu Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, sygnatura Sd. 714.921; mikrofilm 9643). Trzecia, ostatnia część *Miechovii*, zawierająca opis wydarzeń aż po grudzień 1646 r., jak się wydaje (na podstawie analizy treści dzieła, autopsji kilku jego egzemplarzy oraz uwag na kartach katalogowych w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego i Bibliotece Narodowej), wyszła drukiem być może w 1647 r.

10 W. ARNDT, R. RÖPELL, *Einführung*, [w:] *Annales Mechovienses* [MGH.SS], s. 667; *iidem*, *Einführung*, [w:] *Annales Mechovienses* [MGH.SRG], s. 95.

między powoływanymi w *Miechovii* fragmentami *Rocznika* a jego tekstem w kodeksie petersburskim, pisał:

[...] z porównania zaś przytoczeń owych okazuje się, że miał on [tj. Nakielski – ACh] przed sobą rocznika tego kodex inny, jakkolwiek tu i ówdzie różniący się nieco w szczegółach, w głównej jednak rzeczy zgodny z niniejszym [tj. petersburskim – ACh]<sup>11</sup>.

Większość tych różnic August Bielowski wypunktował w przypisach do swego wydania<sup>12</sup>.

Głos w tej sprawie zabrał również Heinrich Zeissberg, który stwierdził, że rękopis *Rocznika miechowskiego*, z którego korzystał Nakielski, zawierał obszerne informacje z lat 1293–1348, których nie było lub które były, lecz krótsze, w tekście *Rocznika* znanego z kodeksu petersburskiego<sup>13</sup>. Zeissberg pisał:

[...] porównanie z osnową rękopisu, który po kilkakroć przytacza Nakielski, poucza nas, iż powyższym rocznikom [tj. z rękopisu petersburskiego – ACh], co najmniej do roku 1348, służyły za podstawę dawniejsze roczniki, przez przepisywaczy skrócone. Od roku zaś 1360 istnieje między drukowanymi rocznikami miechowskimi i temi, z których korzystał Nakielski, zgodność często co do słowa; aczkolwiek wielokroć napotymane różnice dowodzą, iż Nakielski nie korzystał ze znajdującego się obecnie w Petersburgu rękopisu<sup>14</sup>.

Jako pierwszy zwrócił również uwagę, że ów „*codex manuscriptus*”, z którego korzystał Nakielski, zawierał zapiski o wydarzeniach wykraczających chronologicznie poza zakres znanego nam tekstu *Rocznika miechowskiego*<sup>15</sup>.

Hipotezy te podsumował Jan Dąbrowski, który w swojej syntezie średniowiecznego dziejopisarstwa polskiego pisał:

[...] z *Miechovii* Nakielskiego widzimy, że w klasztorze bożogrobców miechowskich istniał [...] jeszcze *Rocznik miechowski*, który w porównaniu z obecnie nam znanym [...] wykazuje różnicę tekstu. Istniał więc w Miechowie rocznik dawniejszy, sięgający co najmniej do r. 1348, a przez twórcę obecnego rocznika wzięty za podstawę, a zapewne stracony (jak wykazują cytaty zeń podane u Bielowskiego)<sup>16</sup>.

Stanowiska poprzedników nie podzieliła Zofia Kozłowska-Budkowa. Przechodząc do porządku dziennego nad różnicami między tekstem cytowanym „*ex codice manuscripto*” przez Nakielskiego a tym znanym z kodeksu petersburskiego, stwierdziła, że Samuel Nakielski cytował na pewno – „choć swobodnie” – obecnie znany tekst *Rocznika*, czyli że, w domyśle, ów „*codex manuscriptus*” to po prostu spalony w 1944 r. kodeks petersburski. Według niej świadczą o tym dopiski na marginesie znanego dziś *Rocznika miechowskiego*, przywodzące na myśl te, które Nakielski własnoręcznie uczynił w zachowanym do dziś tzw. kopiażu miechowskim<sup>17</sup>.

11 A. BIEŁOWSKI, [Wstęp], [w:] *Rocznik miechowski*, s. 881.

12 *Ibidem*, s. 882–886.

13 H. ZEISSBERG, *Dziejopisarstwo wieków średnich*, przeł. A. PAWIŃSKI I IN., t. 1, Warszawa 1877, s. 61, przyp. 7.

14 *Ibidem*, s. 61–62.

15 *Ibidem*, s. 62.

16 J. DĄBROWSKI, *Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480)*, Wrocław i in. 1964, s. 68.

17 Z. BUDKOWA, *Rocznik miechowski*, s. 121.

Ostatnio Wojciech Drelicharz, szukając źródeł, z których korzystał autor *Rocznika miechowskiego*, doszedł do wniosku, że niezbyt długo przed latami 1395–1397 w Miechowie powstał „starszy rocznik miechowski”. To on posłużył za źródło autorowi, który około 1402 r. skopiował z niego zapiski z lat 947–1388, tworząc w ten sposób wstęp do nowego rocznika, którego tekst zachował się w kodeksie petersburskim. Niestety, badacz ten nie odniósł się do dyskusji wokół hipotezy o istnieniu w czasach Nakielskiego drugiej wersji *Rocznika miechowskiego*<sup>18</sup>.

Jak widzimy, większość badaczy uważa, że jeszcze w XVII w. istniały dwie wersje *Rocznika miechowskiego*: ta znana z kodeksu petersburskiego i opartych na nim wydań oraz zaginiona, z której korzystał Samuel Nakielski. Jedyna przeciwniczka tej hipotezy, Zofia Kozłowska-Budkowa, udowodniła co prawda, że Nakielski korzystał z *Rocznika miechowskiego* zawartego w kodeksie później zwanym petersburskim, należy jednak zauważyć, że ustalenie to nie wyklucza, że ten siedemnastowieczny historyk korzystał mógł równocześnie także z jakiejś innej, później zaginionej wersji klasztornej kroniki.

### Porównanie źródeł

Głównym argumentem przemawiającym na korzyść tezy, że w czasach Samuela Nakielskiego w Miechowie znajdowały się przynajmniej dwie wersje *Rocznika miechowskiego*, są różnice między przytoczonymi z niego fragmentami w *Miechovii* a odpowiadającymi im partiami tekstu w kodeksie petersburskim. Zobaczmy więc na wybranych przykładach, jak Nakielski nazywa źródło, w którym znajdowała się cytowana przez niego kronika klasztorna (czyli *Rocznik miechowski*), oraz jak duże są różnice między tymi cytatami a tekstem *Rocznika* wydany drukiem.

Samuel Nakielski, powołując się na interesujące nas informacje, źródło cytatu określa jako „*vetustus manuscriptus codex conventualis*” lub, w wersji skróconej, jako „*codex manuscriptus*”. Tylko dwa razy używa terminu „diariusz”<sup>19</sup>, pisząc, że czerpie informacje z „*diaribus conventus*” lub „*diaribus conventualibus*”.

Rozbieżności między cytatami z tekstu, którym posługiwał się Nakielski, a dzisiaj znanym tekstem *Rocznika* czasami są niewielkie. Można je wytłumaczyć stylistycznymi aspiracjami autora *Miechovii*, który chciał włączyć płynnie cytowany tekst (drukowany w jego dziele kursywą) w narrację (drukowaną antykwą). Jest tak np. w wypadku cytatu dotyczącego budowy szpitala bożogrobców na krakowskim Stradomiu. W cytowanym w *Miechovii* tekście nie ma co prawda niewielkich fragmentów, które występują w znanym nam tekście *Rocznika*, ale brak ten nie zmienia w zasadniczy sposób przekazu:

Z. BUDKOWA, *Rocznik miechowski*, s. 129

M<sup>o</sup>CCC<sup>o</sup>LXXVII<sup>o</sup> regnante rege Lodouico Vngarie in Polonia cum matre sua Elizabeth regina domus Cracouiensis sancte Elyzabeth sita inter Cracouiam et Kazimiriam, in ripa Visle fluuuii, data est per dictum regem et dictam reginam ipsius

S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 310

*Regnante rege Ludouico Ungariae in Polonia, cum matre sua Elizabetha Regina, Domus Cracouiensis SS. Heduiqis et Elizabeth, sita inter Cracouiam et Casimiriam, in rippa Vistulae fluuij, data est per Dominum Regem, et Dominam Reginam ipsius*

18 W. DRELICHARZ, *Annalistyka małopolska XIII–XV wieku. Kierunki rozwoju wielkich roczników kompilowanych* (Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego – Polska Akademia Umiejętności, 99), Kraków 2003, s. 280–296, 460.

19 S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 104, 509.

matrem monasterio nostro Mechouiensi. Cuius domus primus fuit prepositus frater Marcissius plebanus de Sidlow et viceprocurator Vislicensis regis Kazimiri. Qui frater super muris ut dictum est per regem datis chorom ecclesie texit et alia edificia inquantum valuit cum impensis de domo Mechouiensi instauravit et ibidem dictus frater Martinus cum sua matre nobili de Sweborouicze corporaliter requiescit.

matrem, Monasterio Miechouiensi. Cuius Domus primus fuit Praepositus, Frater Marcissius, Plebanus de Sydlow, et Viceprocurator Visliciensis, Regis adhuc Casimiri. Qui Frater vt sibi hoc datum est per Regem, chorom Ecclesiae texit, et alia aedificia in quantum valuit cum impensis de Domo Miechouiensi restauravit, et ibidem decedens Frater Marcissius, cum sua matre requiescit. Ita M. SS. Codex.

Zdarzają się jednak różnice znacznie bardziej zasadnicze, o charakterze ściśle faktograficznym, a nie tylko stylistycznym. Ukazuje to poniższy cytat Nakielskiego z owego „*codice manuscripto*”. Z jednej strony w tekście wykorzystanym przez niego brak ostatniego zdania, które występuje w znanej dzisiaj wersji *Rocznika miechowskiego*, z drugiej pojawia się informacja dodatkowa, której z kolei w niej nie ma, mianowicie o tym, że Ambroży, nazwany w *Roczniku miechowskim* z kodeksu petersburskiego krewnym prepozyta Michała z Radomska (i duchownym świeckim<sup>20</sup>), był synem brata prepozyta i zakonnikiem miechowskim.

Z. BUDKOWA, *Rocznik miechowski*, s. 129

M<sup>o</sup>CCC nonagesimo nono ipse dominus Michael prepositus fratri Helye providit de ecclesia in Vneyow post cessionem fratris Pribislay. Cui fratri Pribislao fuit provisum Gnezdne de prepositura similiter per dominum Michaellem. Eodem anno providit de ecclesia in Wrocirziz nepoti suo Ambrosio. Hoc fuit primo per monasterium provisum eidem plebano.

S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 358

Anno (inquit) Domini 1399. Dominus Michael Praepositus Fratri Eliae providit de Ecclesia in Unieiw, post cessionem Prybyslai. Qua etiam tempestate ad Ecclesiam Wrocierzyssem Frater Ambrosius eiusdem Michaelis Praepositi nepos ex Fratre, in Pastorem fuit constitutus.

Dużą część cytatów zaczerpniętych „*ex codice manuscripto*” Nakielski wyróżniał kursywą. Nie była to jednak reguła, czasami podawał je antykwą, czyli tak jak tekst główny, pochodzący od niego. Również w przypadku tak zredagowanych odwołań do treści „*codicis manuscripti*” dostrzec można istotne różnice faktograficzne w stosunku do odpowiadających im partii w *Roczniku miechowskim* z kodeksu petersburskiego.

Przypatrzymy się poniższemu zestawieniu informacji na temat pożaru zabudowań klasztornych w połowie XIV w.<sup>21</sup> Warto zwrócić uwagę na datację tego wydarzenia: „*Hac tempestate*” to według Nakielskiego rok 1348, o którym pisał w akapicie poprzednim, a znana nam z kodeksu petersburskiego wersja *Rocznika miechowskiego* umieszcza to zdarzenie pod rokiem 1347. Tylko Nakielski podaje datę dzienną tego pożaru.

Z. BUDKOWA, *Rocznik miechowski*, s. 125

M<sup>o</sup>CCCXLVII post dominicam Oculi domus Mechouiensis vix consumata per ventum deiecta et contrita fuit. Eodem anno intra octavam Corporis Christi alia domus in eodem loco constructa per ventum similiter est conminuta et eodem

S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 267–268

Hac tempestate feria quarta post Dominicam Oculi, vt habet M. SS. Codex Conuentalis, tam vehemens ac perniciosus ventus intra ambitum Claustris Miechouiensis exortus esse fertur, vt aedificia nuper constructa, nec dum ad finem in

20 Przy okazji informacji o śmierci Ambrożego w roku 1401 pojawia się informacja, że był on „*plebanus secularis*” (Z. BUDKOWA, *Rocznik miechowski*, s. 129).

21 Dostrzegł to również A. BIEŁOWSKI, por. *Rocznik miechowski*, s. 884, przyp. 8.

anno tertia domus in eodem loco reparatur de fragmentis  
sed aliis deterior.

suo opere completa, ad terram vsque prostrauerit. Ex cuius  
ruinis dum iterum instaurata stetissent, eodem anno infra  
Octauas Sacratissimi Corporis Christi, furibundo vrgen-  
te vento, iterum ad terram prostrata conciderunt. Tertia  
demum vice ex ruinosis fragmentis, mansio pro Fratribus  
reaedificata, ad haec vsque tempora, cum Dei adiutorio  
inconcussa manet: Quae omnia terribilia portenta, erant  
praenuntia imminentium, non Ordini nostro solum, sed toti  
fere Orbi, malorum, vt ex consequentibus apparebit.

Takich większych i mniejszych rozbieżności między treścią dzisiaj nam znanego tekstu *Rocznika miechowskiego* a tekstem *Miechovii* jest więcej. Najmniej dziwią różnice stylistyczne (przestawianie szyku wyrazów, skracanie lub dodawanie całych zdań, zmiany interpunkcji, zastępowanie wyrazów ich synonimami). Bardziej zastanawiają liczne różnice faktograficzne, które dotyczą m.in. datacji (np. budowę domu przy szpitalu bożogrobców na Stradomiu znany nam dziś *Rocznik miechowski* kładzie na rok 1404, a przywoływany przez Nakielskiego „*codex manuscriptus*” – na rok 1406<sup>22</sup>; przebudowę klasztornej refektarza za rządów prepozyta Jana Oczki pierwsze ze źródeł datuje na 1434 r., a drugie – na 1436<sup>23</sup>) lub innych istotnych szczegółów z dziejów klasztoru miechowskiego (np. w opisie rządów prepozyta Stanisława Stojkowica relacja „*ex codice manuscripto*” mówi o 13 latach prepozytury, w których trakcie Stojkowic wydał ponad 5000 grzywien na powiększanie majątku klasztornej, podczas gdy liczby te według znanego nam dziś *Rocznika miechowskiego* to odpowiednio 12 lat i 2000 grzywien)<sup>24</sup>.

Jaki stąd płynie wniosek? Czy omówione różnice to dowód na to, że Nakielski posługiwał się nieznaną nam dziś wersją *Rocznika miechowskiego* (jak chcieli Wilhelm Arndt, Richard Röpell, August Bielowski, Heinrich Zeissberg i Jan Dąbrowski), czy może tylko świadectwo tego, że autor *Miechovii* cytował znany nam dziś *Rocznik „swobodnie”* (jak to określiła Zofia Kozłowska-Budkowa)?

### Sposób cytowania źródeł narracyjnych w *Miechovii*

Aby pełniej odpowiedzieć na to pytanie, warto sprawdzić, jak Samuel Nakielski cytował w swym dziele inne źródła o charakterze niedokumentowym.

W *Miechovii* z łatwością znajdziemy cytaty praktycznie w pełni odpowiadające pierwotnemu wzorowi, a niewielkie różnice wynikają z zabiegów redakcyjnych. Poza tym, drukując zaczerpnięty fragment kursywą, Nakielski wyróżniał go w ten sposób wyraźnie od swojego własnego tekstu, drukowanego antykwą. Tak jest np. w opisie Krakowa opartym na dziele Marcina Kromera.

22 Z. BUDKOWA, *Rocznik miechowski*, s. 130–131; S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 382.

23 Z. BUDKOWA, *Rocznik miechowski*, s. 134; S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 460.

24 Z. BUDKOWA, *Rocznik miechowski*, s. 127–128; S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 351. Różnice te dostrzega również A. BIELOWSKI, por. *Rocznik miechowski*, s. 888, przyp. 8.

M. KROMER, *Polonia sive de situ*<sup>25</sup>

Habet Academiam quoque omnium disciplinarum atque doctrinae studiis et professione florentem, olim tamen quam nunc honestis disciplinis et frequentia praeceptorum iuxta ac studiosorum florentiorem, cum principes viri ornamentis patriae magis fauerent ac studerent, nec dum vel luteranismo infectae, vel ferro Turcico diuexatae et ferme subactae essent gentes finitimae.

S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 364

*Habet (inquit) haec Urbs Academiam omnium disciplinarum, atque doctrinae studijs et professione florentem, olim tamen, quam nunc honestis disciplinis, et frequentia praeceptorum, iuxta ac studiosorum florentiorem. Cum Principes Viri ornamentis Patriae magis fauerent, ac studerent, nec dum vel Lutheranismo infectae, vel ferro Turcico diuexatae, et ferme subactae essent gentes finitimae.*

Nakielski nie zawsze jednak podawał cytaty kursywą, czasami drukował je tak jak resztę tekstu, czyli antykwą. W poniższym zestawieniu widoczne są pewne różnice pomiędzy tekstem innego dzieła Kromera w wersji oryginalnej i przytoczonym przez Nakielskiego; są one niewielkie i można je wytłumaczyć zabiegami redakcyjnymi – Nakielski pominął np. rok wydarzenia, ponieważ podał go we wcześniejszej narracji.

M. KROMER, *Polonia sive de origine*<sup>26</sup>

Anno Christi 1353. Cum Martius, Aprilis, et Maius ultra medium verno ac pene aestiuo calore ad calamos et aristas segetes produxissent, coorto derepente acri frigore et gelu, nix duos cubitos alta terram operuit, et in sextum vsque diem durauit. Qua soluta postea, cum corruptas esse segetes omnes existimarent tanta praeter spem vbertas frugum, quanta vix vnquam alias fuit.

S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 278

Hoc anno in nostra Polonia (teste Cromero) quum Martius, Aprilis, Maius, ultra medium, verno ac pene aestiuo calore, ad calamos et aristas, segetes produxissent, coorto de repente acri frigore et gelu, nix duos cubitos alta, terram operuit, et in sextum vsque diem durauit, qua soluta, postea, cum corruptas esse segetes omnes existimarent, tanta praeter spem vbertas frugum, quanta vix vnquam alias prouenit.

Nie zawsze jednak cytaty przytoczone przez Nakielskiego były aż tak wierne. Szczególnie w przypadku odwoływania się do tekstów związanych z dziejami miechowitów wprowadzał on do cytowanego materiału uzupełnienia i poprawki. Co istotne, interpolacje te nie zawsze zaznaczane były zmianą czcionki (np. z kursywy na antykwę). Obrazuje to poniższy cytat z Długoszowych *Roczników* na temat dwóch biskupów wrocławskich, z których jeden (Tomasz) był dobrodziejem bożogrobców. Nakielski pominął informację o okolicznościach śmierci biskupa Wawrzyńca, poprzednika biskupa Tomasza, a na jej miejsce wstawił wiado-

25 Cytat za *Martini Cromeri Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et Republica regni Polonici libri duo*, wyd. W. CZERMAK, Kraków 1901, s. 41. Nie wiadomo, z którego wydania korzystał Nakielski, sprawdziłem więc wszystkie edycje tego dzieła do lat 30. XVII w. (według K. ESTREICHERA, *Bibliografia polska*, t. 20, Kraków 1905, s. 280): *Poloniae, gentisque et reipublicae Polonicae descriptionis libri duo*, Francoforti 1575, s. 12 (jest to wydanie pirackie, znacznie okrojone i powyższy fragment w nim nie występuje); *Polonia sive de situ [...]*, Coloniae 1577, s. 54; *Polonia sive de situ [...]*, Coloniae 1578, s. 49; *Polonia sive de situ [...]*, [w:] *Polonicae Historiae corpus [...]* ex biblioteca Ioannis Pistorii Nidani, t. 1, Basileae 1582, s. 86. Teksty wydań z lat 1577, 1578, 1582 różnią się od edycji Czermaka tylko interpunkcją.

26 Za *Martini Cromeri Varmiensis Episcopi Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*, Coloniae Agrippinae 1589, ks. XII, s. 213. Nie wiadomo, z którego wydania korzystał Nakielski, sprawdziłem więc wszystkie edycje tego dzieła do lat 30. XVII w. (według K. ESTREICHERA, *Bibliografia polska*, t. 20, s. 280): *Polonia sive de origine [...]*, Basileae 1555, s. 309; *Polonia sive de origine [...]*, Basileae 1558, s. 317; *Polonia sive de origine [...]*, Basileae 1562, s. 211; *Polonia sive de origine [...]*, [w:] *Polonicae Historiae corpus [...]* ex biblioteca Ioannis Pistorii Nidani, t. 2, Basileae 1582, s. 605. Teksty tych wydań różnią się między sobą tylko interpunkcją.



mość związaną ze swoim zakonem, którą zaczerpnął z przechowywanego w miechowskim archiwum aktu fundacyjnego szpitala bożogrobców w Nysie<sup>27</sup>.

Jan DŁUGOSZ, *Annales*<sup>28</sup>

Laurentius Wratislaviensis episcopus cum annos quinque et viginti sedisset, septimo Idus Iunii in Prichow moritur et in ecclesia Wratislaviensi sepelitur. In cuius locum Thomas Polonus natione et genere nobilis per electionem canonicam substitutus est et per Vincencium archiepiscopum confirmatus. Qui non solum propter nobilitatem generis de stirpe enim Koszlyarogy ducebat genus, sed etiam propter scientie et prudentie raras, quibus clarescebat, dotes, opinione et fama apud proprios et finitimos celebris, in arcem pontificalem sublimari promeruit. Accidit autem prefato Laurentio mors non vulgaris: ex assiduo siquidem et nimio rosarum odoratu morbum rheumatis incurrens, curari non poterat.

S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 156

*Laurentius Uratislaviensis Episcopus, cum annis quinque et viginti sedisset, septimo Idus Iunii Anno Domini 1232. in Prithkow moritur, et in Ecclesia Uratislaviensi sepelitur. In cuius locum Thomas Polonus, genere Nobilis, per Electionem Canonicam substitutus est, et per Vincencium Archiepiscopum Gnesnensem confirmatus, qui non solum propter nobilitatem generis, de styrpe enim Koszlarogi ducebat genus, sed etiam propter scientiae et prudentiae raras, quibus clarescebat, dotes, opinione et fama apud proprios et finitimos celebris, in Arcem Pontificalem sublimari promeruit. Hic Ordini nostro in Ciuitate sua Episcopali Nissensi Coenobium extruxit, dote-mque prouidit, ut inferius dicitur.*

Czasami Nakielski wplatał w cytowane fragmenty urywki z innych źródeł. Było tak np. w przypadku informacji o fundacji należącego do bożogrobców szpitala św. Jana w Gnieźnie. Niewystępujące w cytowanym źródle, czyli w kronice Macieja z Miechowa, określenie „*pauperes*” przy wyrazie „*scholares*”, datację dzienną, informacje, że to prepozyt miechowski był adresatem fundacji, a Bolesław Pobożny był młodszy od swego brata Przemysła, Nakielski zaczerpnął z dokumentu fundacyjnego, którego oryginał przechowywano w miechowskim archiwum<sup>29</sup>. Nakielski stylizował nawet część tekstu Macieja z Miechowa, korzystając z intytulatury wspomnianego dokumentu („*Ego igitur Premysl [...] cum fratre meo minori Boleslao*”). Zresztą przytomnie zauważył, że tekst Miechowity współbrzmia („*consonat*”) z dokumentem fundacyjnym.

MACIEJ Z MIECHOWA, *Chronica Polonorum*<sup>30</sup>

Anno domini. M. Ducesimo quadagesimo tercio, Premislaus et Boleslus germani, duces maioris poloniae, cum Helinga matre ipsorum, de consensu Fulconis Archiepiscopi

S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 167

*Anno (inquit) Domini 1243. Praemyslaus Maioris Poloniae Dux, cum Fratre suo iuniori Boleslao et genitrice eorum Helinga, Miechouiensi Praeposito, et Monasterio ac Ordini S.*

27 S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 162, drukuje dokument fundacyjny szpitala w Nysie; nowsza edycja na podstawie Nakielskiego: *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. PIEKOSIŃSKI, t. 2: 1153–1333 (Monumenta Mediae Aevi Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia, 9; Wydawnictwa Komisji Historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie, 33), Kraków 1886, nr 415.

28 *Joannis Długosii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, t. 3 (libri 5–6), textum recensuit D. TURKOWSKA, Varsaviae 1973, s. 263. Wydanie to odnotowuje różnice pomiędzy poszczególnymi rękopisami, żaden z nich nie ma aż tak charakterystycznych odmienności, jakimi wykazuje się cytat Nakielskiego. Podobnych do tekstu Nakielskiego odmienności nie posiada również inne teoretycznie źródło tego cytatu, a mianowicie pierwsze wydanie kroniki Długosza *Historia Polonica Ioannis Długosii seu Longini canonici Cracoviensis in tres tomos digesta*, autoritate Herbulti Dobromilski, Dobromili 1615, s. 581, z którego korzystał on przy pisaniu monografii powszechnej historii bożogrobców (zob. S. NAKIELSKI, *De sacra antiquitate et statu Ordinis Canonici Custodem Sacrosancti Sepulchri Domini Hierosolymitani*, Cracoviae 1625, s. 133).

29 Drukuję go zresztą tuż nad omawianą notatką (zob. też: *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 1, Poznań 1877, nr 238).

30 MACIEJ Z MIECHOWA, *Chronica Polonorum*, Cracoviae 1519, s. 140 (oraz drugie wydanie tego dzieła: Cracoviae 1521, s. 140). Według K. ESTREICHERA, *Bibliografia polska*, t. 22, Kraków 1908, s. 357, do czasów Nakielskiego ukazało

et sui Capituli contulerunt ordini et conventui sepulchri dominici Hierosolimitani Miechoviensis hospitale sancti Ioannis in Gnesna, statuendo ut in eo singulae miserabiles cunctae et languidae personae, et aliqui scolares, expensis magistri seu praepositi praefatae domus, foveantur.

*Sepulchri Dominici Hierosolimitani i Hospitale Sancti Ioannis in Gnesna, de consensu Fulconis Archiepiscopi et sui Capituli Gnesnensis subjiciunt, et conferunt, curam et administrationem egenorum, et regimen temporalium eiusdem Hospitalis committendo, quarta die Mensis Maii: ordinando et statuendo, ut in praefati Hospitalis Domo, cunctae languidae, et miserabiles foveantur personae, et aliqui Scholares pauperes, et quod singulis Magister praefatae Domus teneatur providere de necessarijs et expensis. Ita Miechoviensis. Consonatque ipsius auctoritas cum literis foundationis.*

Przykładów zmieniania, uzupełniania, skracania i poprawiania cytatów z wykorzystywanych źródeł niedokumentowanych można u Nakielskiego wskazać więcej. Prezentowanie ich tutaj znacznie przekroczyłoby ramy tej publikacji, zasygnalizujemy więc jeszcze tylko kilka charakterystycznych przypadków. Cytując epitafium kardynała Jerzego Radziwiłła, znajdujące się w krużgankach klasztoru franciszkańskiego w Krakowie, Nakielski zmienił datę dzienną śmierci i wiek zmarłego (zamiast 21 stycznia i 44 lat życia odpowiednio 22 stycznia i 54 lata)<sup>31</sup>. Z kolei przywołując treść napisu pod portretem biskupa Samuela Maciejewskiego wiszącym w tychże krużgankach pomylił datę dzienną jego śmierci (7 zamiast 16 października, jak w napisie)<sup>32</sup>. W cytacie z Długoszewego *Liber beneficiorum* dotyczącym sprowadzenia do Polski tzw. marków Nakielski uzupełnił niepodaną w oryginalnym przekazie datę roczną tego wydarzenia<sup>33</sup>. Zmienił również treść relacji Macieja z Miechowa na temat fundacji kościoła na cmentarzu krakowskiej parafii św. Szczepana: do tekstu Miechowity dopisał (bez wyróżnienia czcionką) informację o pożarze kościoła cmentarnego oraz o jego odbudowie w XVII w. Cytując ten przekaz, poprawił także numerację imion królewskich: wspominany przez Macieja z Miechowa król Kazimierz III stał się w *Miechovii* – słusznie! – Kazimierzem IV<sup>34</sup>. Znacznie też poskrapał relację Jana Długosza (w *Rocznikach*) o przejściu przez Polskę wyprawy krzyżowej króla niemieckiego Konrada III<sup>35</sup>. Na koniec

się jeszcze jedno wydanie łacińskie tego tekstu: *Matthiae de Miechovia Chronica Polonorum*, [w:] *Polonicae Historiae corpus [...] ex bibliotheca Ioannis Pistorii Nidani*, t. 2, s. 98. Wydanie Nidanusa nie różni się od pierwodruku, nie tłumaczy różnic występujących u Nakielskiego.

31 S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 793–794. Epitafium znajduje się na wschodniej ścianie wschodniego skrzydła krużganków franciszkańskich w Krakowie. Por. też: Sz. STAROWOLSKI, *Monumenta Sarmatarum*, Cracoviae 1655, s. 75–76; S. TOMKOWICZ, *Galerya portretów biskupów krakowskich w krużgankach klasztoru OO. Franciszkanów w Krakowie* (Biblioteka Krakowska, 28), Kraków 1905, s. 65.

32 S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 656. Samuel Maciejewski nie zmarł ani 7, ani 16, ale 26 X 1550 r. (zob. W. DWORZACZEK, *Maciejewski Samuel*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 19, Wrocław i in. 1974, s. 68). Portret hierarchy znajduje się obecnie w sali św. Franciszka klasztoru franciszkańskiego w Krakowie. Por. też: Sz. STAROWOLSKI, *Monumenta Sarmatarum*, s. 74; S. TOMKOWICZ, *Galerya portretów*, s. 39.

33 S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 60; JAN DŁUGOSZ, *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, ed. A. PRZEZDZIECKI, t. 3 (*Opera omnia*, 9), Cracovia 1864, s. 468.

34 S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 564; MACIEJ Z MIECHOWA, *Chronica Polonorum*, Cracoviae 1521, s. 359. Również inne łacińskie wydania Miechowity (*Chronica Polonorum*, Cracoviae, 1519, s. 356–357; *Matthiae de Miechovia Chronica Polonorum*, [w:] *Polonicae Historiae corpus [...] ex bibliotheca Ioannis Pistorii Nidani*, t. 2, s. 246) nie wykazują takich odmienności, jakie prezentuje Nakielski.

35 S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 51; JAN DŁUGOSZ, *Annales seu Cronicae*, t. 3 (libri 5–6), s. 40–41.

warto też wspomnieć o przerobieniu przez Nakielskiego wywodu Marcina Kromera na temat elekcji biskupów na tekst o elekcji przełożonych klasztornych<sup>36</sup>.

O czym świadczą te przykłady? Tylko częściowo rację miała Zofia Kozłowska-Budkowa, pisząc, że Nakielski cytował „swobodnie”, co może sugerować, że cytując, popełniał błędy i robił niestaranne skróty. Autor *Miechovii* często dokonywał w cytowanych tekstach cięć, czasami także mylił się, nierzadko jednak zupełnie świadomie uzupełniał je nowymi informacjami. Można więc powiedzieć, że Nakielski cytował nie tylko swobodnie, ale i twórczo.

Te ustalenia mają zasadniczy wpływ na ocenę poglądów Wilhelma Arndta, Richarda Röpella, Augusta Bielowskiego, Heinricha Zeissberga i Jana Dąbrowskiego. Dowodzą bowiem, że nie można zaakceptować ich hipotezy o istnieniu w czasach Nakielskiego drugiej wersji *Rocznika miechowskiego* tylko na podstawie różnic pomiędzy umieszczonymi w *Miechovii* cytatami „*ex vetusto codice manuscripto conventuali*” a odpowiadającymi im partiami jedyne go znanego nam dziś tekstu *Rocznika*.

### Druka, starsza wersja *Rocznika miechowskiego*

To jednak nie zamyka dyskusji o istnieniu drugiej wersji *Rocznika*, którą zawierać miał używany przez Nakielskiego „*codex manuscriptus*”. Należy bowiem zwrócić uwagę na te miejsca w *Miechovii*, w których znalazły się do niego odwołania, a których nie da się w żaden sposób połączyć z treścią dziś nam znanego *Rocznika miechowskiego*.

Pierwsza z takich relacji, przeoczona przez badaczy, dotyczy śmierci prepozyta szpitala bożogrobców w Nysie i sukcesji jego następcy. Fragment ten (drukowany w *Miechovii* antykwą) przedstawia się następująco:

Qua etiam tempestate Hugo secundus in Ordine Praepositus Nissensis, qui annorum quindecim spatio illi Coenobio insigniter praefuit, multumque profuit, diem obiit extremum, cui protinus electione Fratrum surrogatus est Lampetrus Silesius, vir frui ac prouidus, qui magna charitate pauperibus et infirmis, ac Fratribus illius Domus inseruebat, illorumque necessitates procurabat. M. S. Codex Monasterii Miechouiensis<sup>37</sup>.

Sformułowanie „*qua etiam tempestate*” odnosi się do okresu śmierci biskupa płockiego Gosława i elekcji jego następcy, Jana Wysokiego, o czym Nakielski wspominał tuż przed przywołaną relacją, a co pozwalałoby datować je na rok 1295<sup>38</sup>. Znany nam dziś *Rocznik miechowski* nie zawiera żadnych szczegółów z dziejów nyskiej placówki bożogrobców w tym okresie.

Mamy zatem dowód na to, że „*codex manuscriptus*”, o którym wspominał Nakielski, cytując treść kroniki klasztornej (*Rocznika miechowskiego*), nie jest tożsamy z kodeksem petersburskim. Przypomnijmy, że w kodeksie przechowywanym w Petersburgu znajdowały się

36 S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 684; M. KROMER, *Monachus sive Colloquiorum de religione libri quatuor binis distincti dialogis*, Coloniae 1568, s. 669.

37 S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 222.

38 Śmierć biskupa Gosława i wybór Jana Wysokiego miały miejsce w 1295 r., o czym Nakielski wiedział zapewne z katalogu biskupów płockich Jana Długosza (por. JAN DŁUGOSZ, *Series episcoporum Plocensium*, ed. I. POLKOWSKI, Ż. PAULI, [w:] *idem, Vitae episcoporum Poloniae (Opera omnia, 1)*, Cracoviae 1887, s. 548).

legendy i kazania o świętych Pańskich oraz trzy karty *Rocznika miechowskiego*. Skoro noty o śmierci nyskiego prepozyta nie ma w tym znanym nam *Roczniku*, a nic nie wskazuje na to, że mogła być ona częścią kazań o świętych Pańskich, to wynika z tego, że kodeks używany przez Nakielskiego i kodeks z Petersburga to dwie różne księgi. Siłą rzeczy należy w związku z tym uznać, że istniały dwie wersje *Rocznika miechowskiego*: jedna w kodeksie określonym przez Nakielskiego jako „*vetustus codex manuscriptus*”, druga wszyta do kodeksu, który w XIX w. zawędrował z Miechowa do Petersburga.

Charakter informacji, jakie niosła ze sobą cytowana powyżej nota o śmierci prepozyta szpitala w Nysie, sugeruje, że najprawdopodobniej pochodziła ona z zaginionej wersji *Rocznika miechowskiego*. Pewności jednak nie ma. Ze względu na małe rozmiary znanego nam *Rocznika miechowskiego* trudno zakładać, że jego ewentualna zaginiona wersja wypełniła cały „*codex manuscriptus*”, Nakielski inaczej by wówczas ten przekaz nazwał. Musiał zatem zawierać także inne teksty, wśród których mógł się znajdować jakiś przekaz o śmierci prepozyta z Nysy. Zatem na pewno wiemy tylko, że informacja ta pochodziła z jakiegoś rękopisu znajdującego się w „*codice manuscripto*”.

Jeżeli jednak przyjmujemy, że pochodziła ona z zaginionej wersji *Rocznika miechowskiego*, to należałoby uznać, że wersja ta była obszerniejsza i starsza od znanej z kodeksu petersburskiego. Należy bowiem zwrócić uwagę, że w znanej dziś wersji *Rocznika miechowskiego* sprawy związane ze szpitalem w Nysie są poruszone tylko dwukrotnie, pod 1345 r., gdy złupił go uzurpujący sobie prawo do prepozytury miechowskiej brat Henryk Czech, oraz pod 1348 r., gdy uniezależnił się on od władzy klasztoru w Miechowie<sup>39</sup>. W okresie powstania tej wersji, tzn. na przełomie XIV i XV w., Nysa już od pół wieku nie była filią Miechowa i podlegała klasztorowi bożogrobców na praskim Zderazu.

Informacja o śmierci jednego z prepozytów nyskich pod koniec XIII w., którą znajdujemy w wersji *Rocznika* znanej Nakielskiemu, może zatem wskazywać, że najstarszą część tej wersji zaczęto w Miechowie spisywać już przed 1348 r., tj. przed zerwaniem związków zależności między klasztorem w Nysie a Miechowem. Gdy około 1402 r. kompilowano kronikarski wyciąg, którym poprzedzono redakcję *Rocznika miechowskiego* z kodeksu petersburskiego, zrezygnowano z przytaczania tych informacji o Nysie, które nie wiązały się bezpośrednio z dziejami klasztoru w Miechowie. Dlatego być może w tej nowszej wersji *Rocznika miechowskiego* nie znajdziemy przekazów o poszczególnych prepozytach nyskiego szpitala, lecz tylko o okolicznościach rozejścia się dróg Miechowa i Nysy (lata 1345–1348)<sup>40</sup>.

### „*Codex manuscriptus*” – kolekcja miechowskich źródeł historycznych

Oddzielny problem badawczy stanowią te noty, które Nakielski zaczerpnął „*ex codice manuscripto*”, a które dotyczą wydarzeń po 1434 r., czyli po zakończeniu głównego toku narracji znanego nam dziś *Rocznika miechowskiego*. Heinrich Zeissberg wskazał jeden taki

39 Z. BUDKOWA, *Rocznik miechowski*, s. 125.

40 Korespondowałoby to w takim razie z referowanymi powyżej ustaleniami Wojciecha Drelicharza o istnieniu „starszego rocznika miechowskiego” (zob. przyp. 18). Pamiętajmy jednak, że domniemywany przez niego zabytek powstać miał niedługo przed latami 1395–1397.

przypadek<sup>41</sup>, do którego nieco uważniejsza lektura *Miechovii* pozwala dodać osiem kolejnych. Na podstawie „*codicis manuscripti*” Nakielski informował zatem, że w marcu 1456 r. kapituła generalna miechowitów przyjęła statuty kongregacji miechowskiej (kursywą wyliczono poszczególne przepisy)<sup>42</sup>; 16 II 1458 r. Jan z Lelowa przyjął wybór na prepozyta miechowskiego<sup>43</sup>; w połowie czerwca 1482 r. zmarł Jan Bartoszewski, prepozyt szpitala bożogrobców na krakowskim Stradomiu, który przekazał klasztorowi miechowskiemu 60 ksiąg<sup>44</sup>; 28 IX 1543 r. zmarł prepozyt miechowski Wojciech Cembrowski<sup>45</sup>; w wyniku elekcji po śmierci Cembrowskiego prepozytem miechowskim został Jan ze Lwówka<sup>46</sup>; w 1545 r. Jan ze Lwówka kupił dla kościoła miechowskiego szereg paramentów liturgicznych i nakazał wykonać szczegółowo wyliczone prace w miejscowościach należących do majątku klasztornego<sup>47</sup>. Przytacza także: list jednego z miechowitów relacjonującego rozwój protestantyzmu w Małopolsce (z datą Miechów, 3 I 1553 r.)<sup>48</sup>; zaproszenie na synod w Piotrkowie wystosowane przez arcybiskupa gnieźnieńskiego do Stanisława Biedy, prepozyta szpitala bożogrobców w Gnieźnie (z datą Łowicz, 7 VIII 1557 r.)<sup>49</sup>; informację o statutach synodu piotrkowskiego i wygłoszonym w jego trakcie kazaniu Stanisława Biedy<sup>50</sup>. Dodajmy, że wiadomości dotyczące wydarzeń związanych z wyborem prepozyta Jana ze Lwówka oraz jego działalnością gospodarczą są bardzo rozbudowane (w sumie około 2 stron folio druku).

Poza ramy chronologiczne znanej nam dziś wersji *Rocznika miechowskiego* wykracza też źródło określane na kartach *Miechovii* jako „*diaria conventualia*”. Na jego podstawie Nakielski relacjonował odbudowę klasztoru miechowskiego po pożarze miasta (1506), którą zakonnicy zawdzięczali prepozytowi Tomaszowi z Olkusza<sup>51</sup>. „*Diaria*”, jak wspominałem wyżej, to drugi z terminów, jakimi posługiwał się Nakielski na określenie źródła, na podstawie którego cytował *Rocznik miechowski*. Jak się wydaje, „dzienniki klasztorne” powinno się uznać za część „*codicis manuscripti*”, nietożsamą jednak z *Rocznikiem miechowskim*.

Należy dla porządku zaznaczyć, że wspomniane powyżej odwołania do rękopiśmiennego kodeksu oraz informacja o śmierci prepozyta szpitala w Nysie są kolejnymi dowodami na to, że ów „*codex manuscriptus*” nie był tożsamy z kodeksem (petersburskim), na którego podstawie wydano *Rocznik miechowski*. Rodzi się w tym miejscu pytanie, skąd je Nakielski

41 H. ZEISSBERG, *Dziejopisarstwo*, t. 1, s. 62, przyp. 2. Pomijam wskazany przez Zeissberga cytat „*ex codice manuscripto*”, który w *Miechovii* umieszczono na s. 460. Dotyczy on przebudowy klasztornej refektarza przez prepozyta miechowskiego Jana Oczkę w 1436 r. W istocie jest to informacja uwzględniona również w znanym nam dziś *Roczniku miechowskim*, ale pod rokiem 1434.

42 S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 503.

43 *Ibidem*, s. 505–506.

44 *Ibidem*, s. 542.

45 *Ibidem*, s. 635.

46 *Ibidem*, s. 636–638.

47 *Ibidem*, s. 640–642.

48 *Ibidem*, s. 657–658.

49 *Ibidem*, s. 663.

50 *Ibidem*, s. 664; por. Z. PEĆKOWSKI, *Bieda Stanisław*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 2, Lublin 1976, kol. 523.

51 S. NAKIELSKI, *Miechovia*, s. 579.

zaczepnął. O ile w wypadku informacji o śmierci prepozyta nyskiego można podejrzewać, że pochodziła ona ze starszej, nieznannej nam dziś wersji *Rocznika miechowskiego*, o tyle w wypadku innych z tych odwołań nasuwa się podejrzenie, że nawiązywały one do jakiejś zaginionej kontynuacji *Rocznika miechowskiego*. Uzasadnia taką hipotezę rocznikarski charakter niektórych z tych informacji (m.in. okoliczności wyborów prepozytów miechowskich; śmierć prepozyta szpitala na Stradomiu; opis rządów prepozyta Jana ze Lwówka). Najprawdopodobniej jednak zapiski te nie składały się na jeden zabytek – wydzwitek ideowy i rozbudowany charakter wiadomości o rządach Jana ze Lwówka pozwalają sądzić, że w czasie jego panowania ułożono w Miechowie jakiś oddzielny utwór mający opisywać jego dokonania. Do tej ewentualnej kontynuacji *Rocznika miechowskiego* z pewnością nie należały podawane *in extenso*: statuty kongregacji miechowskiej z 1456 r., listy z 1553 i 1557 r., kazanie synodalne Stanisława Biedy oraz postanowienia synodu piotrkowskiego z 1557 r.

Wydaje się zatem, że „*codex manuscriptus*”, z którego korzystał Samuel Nakielski, stanowił coś w rodzaju historycznego *silva rerum* klasztoru miechowskiego. Znajdowały się w nim bowiem źródła o charakterze dokumentowym oraz zapiski historyczne dotyczące wydarzeń związanych z dziejami miechowitów co najmniej od XIII do XVI w. (pewna ich grupa stanowiła część źródła określanego przez Nakielskiego jako „*diaria conventualia*”), a przede wszystkim interesująca nas tu zaginiona wersja *Rocznika miechowskiego*.

Kiedy mógł powstać ów „*codex manuscriptus*”, czyli kolekcja miechowskich źródeł historycznych? Datacja ostatniego z cytowanych w nim dokumentów wskazuje, że po synodzie w Piotrkowie w 1577 r. W każdym razie w czasach Nakielskiego uchodził za „stary” („*vetustus*”).

### Podsumowanie

Ponowna uważna lektura *Miechovii* Samuela Nakielskiego pozwoliła zweryfikować funkcjonujące w historiografii poglądy na temat dwóch wersji średniowiecznego *Rocznika miechowskiego*. Rację mieli Wilhelm Arndt, Richard Röpell, August Bielowski, Heinrich Zeissberg i Jan Dąbrowski, którzy uważali, że w czasach Nakielskiego istniały przynajmniej dwie wersje tego rocznika. Doszli jednak oni do słusznego wniosku na podstawie mylnych przesłanek. Argumentem nie mogą być bowiem wskazywane przez nich różnice między tekstem dzisiaj nam znanego *Rocznika miechowskiego* a cytatami „z klasztornej kroniki” zamieszczonymi w *Miechovii*. Jak widzieliśmy bowiem, Nakielski cytował źródła w sposób tyłuż swobodny, co twórczy. Dowodem na istnienie drugiej redakcji *Rocznika miechowskiego* są natomiast pojawiające się w *Miechovii* odwołania do źródeł, których nie zawierał kodeks petersburski. Część z tych odwołań pochodziła z zaginionej wersji *Rocznika miechowskiego*.

Dowiedziony swobodny i twórczy sposób cytowania przez Nakielskiego źródeł narracyjnych skłania do refleksji nad wiarygodnością zamieszczonych przez niego w *Miechovii* edycji źródeł dokumentowych. Tym bardziej, że funkcjonuje ona w obiegu naukowym jako rodzaj kodeksu dyplomatycznego, a zatem wydawnictwo bardzo wiarygodne. Ważnym postulatem badawczym jest zatem przeprowadzenie krytycznej analizy całości historyograficznej twórczości Samuela Nakielskiego.

Artur CHOJNACKI  
Biuro Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa

Hereditas Monasteriorum  
vol. 1, 2012, s. 57–71

## Dwie wersje *Rocznika miechowskiego* oraz jego nieznana kontynuacja (w świetle analizy *Miechovii* Samuela Nakielskiego)

### Streszczenie

*Rocznik miechowski* to kronika powstała w średniowieczu w klasztorze kanoników regularnych Stróżów Grobu Bożego w Miechowie. W XIX i XX w. dokonano trzech edycji tego dzieła (w latach 1866, 1872, 1960). W czasie II wojny światowej księga z rękopisem, na którego podstawie wydano drukiem tę kronikę, bezpowrotnie przepadła, szczęśliwie jednak zachowały się fotografie tekstu *Rocznika*. Część historyków uważała, że jeszcze w XVII w. w klasztorze w Miechowie znajdowały się dwa rękopisy *Rocznika miechowskiego*: jeden, który w XIX i XX w. stał się podstawą wydania klasztornej kroniki, i drugi – zupełnie nieznan. Dowodem na istnienie dwóch wersji tego dzieła miały być różnice pomiędzy znanym dziś tekstem *Rocznika* a cytatami z kroniki klasztornej zawartymi w książce Samuela Nakielskiego *Miechovia sive promptuarium antiquitatum monasterii Miechoviensis*, wydanej w Krakowie w latach 30. i 40. XVII w. W opinii części badaczy różnice te świadczą, że Nakielski swe cytaty zaczerpnął z nieznanego rękopisu *Rocznika miechowskiego*. Analiza cytatów Nakielskiego z tekstów innych źródeł narracyjnych wskazuje jednak, że autor *Miechovii* nie zawsze przekazywał zaczerpnięty tekst wiernie; często wprowadzał w nim zmiany i poprawki (dodawał własne zdania, skracał tekst, zmieniał daty itp.). W związku z tym różnice pomiędzy znanym dziś tekstem *Rocznika* a odwołaniami do niego w *Miechovii* nie mogą być wystarczającym argumentem za przedstawioną powyżej tezą.

Analiza *Miechovii* wskazuje, że źródło, z którego Nakielski cytował fragmenty kroniki klasztornej, zawierało również inne teksty, których nie było w rękopiśmiennej księdze zawierającej znany dziś tekst *Rocznika miechowskiego*. Zatem w czasach Nakielskiego rzeczywiście istniały dwa rękopisy tego dzieła, umieszczone w dwóch różnych księgach. Najprawdopodobniej nieznana wersja *Rocznika miechowskiego* była obszerniejsza od zachowanej do dziś wersji tej kroniki.

### Słowa kluczowe

bożogrobcy, Miechów, Małopolska, *Annales Miechovienses*, rękopis, annalistyka, Samuel Nakielski, historiografia, źródłoznawstwo

Artur CHOJNACKI  
Office of the Social Committee  
for the Restoration of Cracow Monuments

Hereditas Monasteriorum  
vol. 1, 2012, p. 57–71

## Two versions and unknown continuation of *Annales Miechovienses* (in the light of the analysis of *Miechovia* by Samuel Nakielski)

### Summary

*Annales Miechovienses* started in the Middle Ages in the Order of the Holy Sepulchre of Jerusalem in Miechów. In the 19<sup>th</sup> and 20<sup>th</sup> centuries three editions of this *Annales* were done (1866, 1872, 1960). During the World War II the book with the manuscript, on the basis of which this chronicle has been issued in print, was irretrievably lost but fortunately, the photographs of the text of *Annales* were preserved. Some of the historians believed, that even in the 17<sup>th</sup> century in the monastery in Miechów existed two copies of manuscripts of the *Annales Miechovienses*: the first one, that in 19<sup>th</sup> and 20<sup>th</sup> centuries became the basis of editions, and the second one – completely unknown. The proof of the existence of two different versions was to be the difference between the text presently known as *Annales*, and the quotes from the monastic chronicle included in the Samuel Nakielski's book *Miechovia sive promptuarium antiquitatum monasterii Miechoviensis*, published in Cracow in the thirties and forties of the 17<sup>th</sup> century. According to some researches, the differences indicate that Nakielski drew his quotations from an unknown manuscript of the *Annales Miechovienses*. However, the analysis of Nakielski's citations from other texts, with different narrative sources, indicates, that the author of *Miechovia* was not always passing the borrowed quotes accurately: he often introduced changes and amendments (he was adding his own sententeces, shortening them, changing dates etc.). Therefore, the differences between the text of *Annales* known today, and references to it in *Miechovia*, could not be a sufficient argument for the thesis statement outlined above.

The analysis of *Miechovia* suggests, that the source from which Nakielski was quoting the passages of monastic chronicle, contained additionally other texts missing in the manuscript book, part of which is presently known as the text of *Annales Miechovienses*. Therefore, it is a proof that, indeed, in Nakielski's times existed two manuscripts of the work, placed in two different books. Presumably, the unknown version of *Annales Miechovienses* was more extensive one than the version preserved to this day.

### Keywords

Order of the Holy Sepulchre of Jerusalem, Miechów, Little Poland, *Annales Miechovienses*, manuscript, narrative sources, Samuel Nakielski, historiography, textual criticism